

Ülkemiz Ayçiçeği Ekim Alanı ve Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

→ **Dr. M. Demir KAYA**
Araş.Gör. Sibel DAY

Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü, Şehit Cem Ersever cad. No:9-11 Yenimahalle-ANKARA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Dışkapı-ANKARA

ÖZET

Ülkemizde en önemli yağ bitkisi ayçiçeğidir. Toplam yağ arzımızın %48'i ayçiçeğinden karşılanmaktadır. Ancak, mevcut ayçiçeği ekim alanlarında yapılan üretim, ihtiyacımızı karşılayamamaktadır. Bu nedenle, 2007 yılında ayçiçeği tohumu, yağı ve küspesi ithalatı için toplam 410 milyon dolar döviz ödenmiştir. İthalatın azaltılması için ayçiçeği ekim alanları genişletilerek üretimin artırılması gerekmektedir. Ayçiçeği ekim alanlarının %68'i Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Bunu sırasıyla %12.6 ile İç Anadolu, %7.9 ile Akdeniz, %5.5 ile Ege, %4.5 ile Karadeniz, %0.7 ile Doğu Anadolu ve %0.5 ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir. 2005 yılından itibaren Akdeniz Bölgesinde ayçiçeği ekim alanındaki 4 kat ve üretimindeki 5 katlık artış dikkat çekmektedir.

1. GİRİŞ

Ülkemiz, hemen her türlü bitkinin yetişmesine olanak sağlayacak değişik ekolojik alanlara sahip olmasına rağmen, yağlı tohumlu bitkilerin üretimi yetersizdir. **Halen ham yağ ihtiyacımızın yaklaşık**

%70'i tohum ve ham yağ olarak ithalattan karşılanmaktadır. 2007 yılında ham yağ, yağlı tohum ve küspesi ithalatına toplam 1.7 milyar dolar döviz ödenmiştir. Bu değer toplam ithalatımız yaklaşık %1'ini, tarımsal ithalatımızın da yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır [1, 2].

Ayçiçeği, bitkisel ham yağ arzımızın yaklaşık %48'ini karşılamaktadır. Ülkemizde tüketilen bitkisel sıvı yağların da %72'si ayçiçeğinden elde edilmektedir [3]. Ancak, ayçiçeği yağ arzının %60'ı ithal edilen ayçiçeği tohumu ve yağından karşılanmaktadır. 2007 yılı itibarıyla ithalatta ayçiçeği yağı, tohumu ve küspesine ödenen miktar toplam 410 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir [1].

Ayçiçeği ülkemizin hemen her bölgesinde kuru veya sulu koşullarda yetiştirilebilen ve tanelerinde yüksek oranda kaliteli yağ içeren, yağlı tohumlu bitkiler arsında ekim alanı ve yağ üretimi bakımından ilk sırada yer alan önemli bir yağ bitkisidir [4, 5]. İthalat yoluyla ayçiçeği tohumu, yağı ve küspesine para akıtılmasının bir an önce durdurulması için ayçiçeği ekim alanlarının

Çizelge 1. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği ekim alanlarının (da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	4.039.470	274.000	113.650	611.050	264.820	55.210	61.800	5.420.000
2001	3.911.310	252.080	165.570	521.000	213.100	44.180	34.680	5.141.920
2002	3.936.680	246.960	214.730	632.350	286.540	76.120	106.620	5.500.000
2003	3.975.330	217.430	176.510	693.280	238.870	43.280	105.300	5.450.000
2004	3.887.990	280.050	191.430	709.090	233.490	61.200	136.750	5.500.000
2005	3.927.050	342.470	381.290	697.090	237.610	45.210	29.280	5.660.000
2006	3.996.212	322.111	462.556	737.383	263.827	41.955	29.956	5.854.000

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 2. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının (da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Anadolu
2004	60.040	115.000	115.450	380.990	4.290	24.230	-	700.000
2005	59.440	134.360	160.980	379.430	4.630	21.160	-	760.000
2006	52.851	132.110	149.239	387.718	5.056	27.026	-	754.00

Kaynak: TÜİK, 2008

ve üretiminin artırılması gerekmektedir.

Ayçiçeğinde üretim artışı ekim alanını artırarak ve/veya birim alan verimini artırarak gerçekleştirilebilir [6]. Ülkemizde tarım alanları son sınıra dayanmıştır ve genişleme şansı yoktur. Hatta bazı tarım arazileri, tarıma uygun olmaması nedeniyle, tarla tarımına uygun değildir. Ülke toprakları artmayacağından ekim alanlarını artırarak üretimi artırma şansımız yoktur. Ancak, mevcut tarım alanlarında ekilen ürünlerden dönüşüm sağlanarak ayçiçeği üretimi artırılabilir.

Birim alan tane verimini artırmada ise başta hibrit çeşit kullanımı, sulama ve gübreleme ayçiçeğinin verimini 400-450 kg/da’a kadar çıkarabilmektedir [6, 7, 8].

2. Bölgelere Göre Ayçiçeği Ekim Alanları

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasında ayçiçeği ekim alanlarının bölgelere göre dağılımları Çizelge 1 ve Çizelge 2’de gösterilmiştir.

2000-2006 yılları arasında bölgelere göre ayçiçeği ekim alanlarının dağılımı Çizelge 1’de gösterilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu

(TÜİK) 2004 yılından itibaren çerezlik ayçiçeği istatistiklerini de kaydetmektedir. Bu nedenle, bölgelere göre çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının 2004-2006 yıllarına ait değerleri Çizelge 2’de verilmiştir. Çizelge 1’de görüldüğü gibi, ayçiçeği ekim alanı bakımından ilk sırada Marmara Bölgesi yer almaktadır ve toplam ekim alanlarının %68’ini oluşturmaktadır. Marmara Bölgesini sırasıyla İç Anadolu, Akdeniz, Ege, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir. 2000 yılından itibaren ekim alanlarında en büyük artış Akdeniz

Çizelge 3. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği üretiminin (ton) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	625.990	38.512	20.392	59.143	46.137	5.966	3.860	800.000
2001	519.815	31.112	27.567	41.565	26.570	4.334	3.245	654.208
2002	628.443	33.096	38.541	81.026	49.130	8.868	10.896	850.000
2003	675.365	17.091	19.511	54.274	22.708	3.702	7.349	800.000
2004	665.886	42.683	36.675	84.902	48.349	8.657	12.848	900.000
2005	709.525	52.185	74.540	87.265	42.990	5.876	2.619	975.000
2006	799.748	48.262	100.208	104.758	54.575	6.998	3.451	1.118.000

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 4. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği üretiminin (ton) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2004	8.759	21.199	21.581	43.408	923	4.130	-	100.000
2005	8.879	22.698	29.653	44.515	821	3.434	-	110.000
2006	7.961	22.337	26.341	44.969	841	5.551	-	108.000

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 5. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	154.9	140.6	179.4	96.8	174.2	108.1	62.5	147.6
2001	132.9	123.4	166.5	79.8	124.7	98.1	93.6	127.2
2002	159.6	134.0	179.5	128.1	171.5	116.5	102.2	154.5
2003	169.9	78.6	110.5	78.3	95.1	85.5	69.8	146.8
2004	171.3	152.4	191.6	119.7	207.1	141.5	94.0	163.6
2005	180.7	152.4	195.5	125.2	180.9	130.0	89.4	172.2
2006	200.1	149.8	216.6	142.1	206.9	166.8	115.2	190.9

Kaynak: TÜİK, 2008

Bölgesinde gerçekleşmiştir. 2000 yılında Akdeniz Bölgesinde 113 bin da ekim alanı bulunan ayçiçeğinin, 2006 yılında ekim alanı 462 bin da’ya yükselmiştir. Ayrıca, İç Anadolu Bölgesinde 120 bin da, Ege Bölgesinde de yaklaşık 50 bin da’lık bir artış görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ayçiçeği ekim alanları ise nispeten azalmıştır.

Çerezlik ayçiçeği ekim alanı 754 bin da ile toplam ayçiçeği ekim alanlarının %12.8’ini oluşturmaktadır. En fazla ekim İç Anadolu Bölgesinde yapılmaktadır ve toplam çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının %51’ine sahiptir. (Çizelge 2). Akdeniz Bölgesi 150 bin da ve Ege Bölgesi 132 bin da ile önemli çerezlik ayçiçeği ekimi yapan bölgelerdir.

Çizelge 6. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Ortalama
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2004	145.9	184.3	186.9	113.9	215.2	170.4	-	142.9
2005	149.4	168.9	184.2	117.3	177.3	162.2	-	144.7
2006	150.6	169.1	176.5	116.0	166.3	205.4	-	143.2

Kaynak: TÜİK, 2008

3. Bölgelere Göre Ayçiçeği Üretim Miktarları

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasındaki ayçiçeği üretim miktarlarının bölgelere göre dağılımları Çizelge 3 ve Çizelge 4’de gösterilmiştir.

Bölgelerin ayçiçeği üretim miktarları incelendiğinde (Çizelge 3), ekim alanlarına paralel olarak üretim miktarının değiştiği görülmektedir. Marmara Bölgesi toplam üretimin %71’ini tek başına karşılamaktadır. Bunu sırasıyla %9.4 ile İç Anadolu, %9 ile Akdeniz, %4.9 ile Karadeniz, %4.3 ile Ege, %0.6 ile Doğu Anadolu ve %0.3 ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir.

Genelde, tüm bölgelerimizde ayçiçeği üretimi 2000 yılına göre 2007 yılında artmıştır. Ancak yaklaşık 5 kat ile en büyük üretim artışı Akdeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu duruma özellikle 2005 yılından itibaren ayçiçeği ekim alanındaki artış neden olmuştur.

Çerezlik ayçiçeği üretimi 108 bin ton ile toplam ayçiçeği üretiminin %9.7’sini oluşturmaktadır. En fazla çerezlik üretim İç Anadolu Bölgesinde yaklaşık 45 bin ton ile gerçekleşmiştir (Çizelge 4). Akdeniz Bölgesinde 26 bin ton ve Ege Bölgesinde 22 bin ton üretimle önemli çerezlik ayçiçeği üreticisi bölgeler arasında yer almıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çerezlik

ayçiçeği ekimi ve üretimi bulunmamaktadır.

4. Bölgelere Göre Ayçiçeği

Verimleri

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasındaki ayçiçeği verimlerinin bölgelere göre dağılımları Çizelge 5 ve Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'de bölgelere göre ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Ayçiçeği ortalama verim değerleri Çizelge 5'de özetlenmiştir. 2000 yılında ortalama ayçiçeği verimi 147 kg/da iken, 2006 yılında 191 kg/da'ya yükselmiştir. Ortalama verim bakımından en yüksek değer 216.6 kg/da ile Akdeniz Bölgesinden elde edilmiştir. Akdeniz Bölgesini 206.9 kg/da ile Karadeniz ve 200.1 kg/da ile Marmara Bölgeleri izlemiştir. En düşük verim değeri ise 115.2 kg/da ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde belirlenmiştir.

Çizelge 6'da bölgelerin çerezlik ayçiçeği verimleri görülmektedir. Özellikle ekim alanlarının ve üretimin yoğun olduğu İç Anadolu Bölgesinde verimin diğer bölgeler arasında en düşük seviyede kaldığı dikkati çekmektedir.

5. SONUÇ

Yukarıdaki çizelgelerden ve açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ayçiçeği üretimi ülkemizin her bölgesinde az veya çok yapılmaktadır. Ancak, ayçiçeği ekimi ve üretiminde Marmara Bölgesi en önemli yeri almaktadır. Toplam ayçiçeği üretiminin %70'den fazlası bu bölgede gerçekleşmektedir. Ancak bölgede halen 600 bin hektar buğday, 400 bin hektar ayçiçeği ekilmektedir. Ayçiçeği ekiminin bu bölgede daha fazla yapılmasını teşvik edecek destek ve teşvikler uygulanarak ayçiçeği ekim alanları artırılabilir. Bölge verimi bakımından da sadece Akdeniz Bölgesinden 15-20 kg/da daha az verim alınmaktadır. 2005 yılından itibaren, Akdeniz Bölgesinde ayçiçeği ekimi ve üretimindeki artış dikkat

çekicidir. Daha önce ayçiçeği üretimini artırmada Akdeniz Bölgesinin potansiyel olduğu bildirilmiştir [6]. Ayçiçeği ekiminin bölgede yaygınlaşmasında Karadenizbirlik'in büyük katkısı olmuştur. Bu bölgede özellikle taban olmayan eğimli arazilerde şubat-mart aylarında ayçiçeği ekimi yapılmakta ve temmuz ayında hasat edilmektedir. İlkbahar yağışları yeterli olduğundan sulama yapılmamaktadır. Hasadın erken yapılması ile çiftçiler ürünlerini yüksek fiyattan satabilmekte, düşük üretim masrafları ile yüksek verim alabilmekte, ayçiçeğine verilen pirim, mazot ve gübre desteğinden yararlanabilmektedirler. Ayrıca, bölgede II. ürün olarak ayçiçeği ekimi de yapılmaktadır. Benzer şekilde GAP bölgesinde sulu koşullarda ana ürün olarak başarıyla yetiştirilmektedir. Bu nedenle GAP bölgesinde de ayçiçeği için büyük bir potansiyel mevcuttur [9].

Son yıllarda İç Anadolu Bölgesinde ayçiçeği ekim alanları da artmaktadır. Her ne kadar bölgede çerezlik ayçiçeği ekimi yaygın olsa da yağlık ayçiçeği üretimi de yapılmaktadır. Özellikle ayçiçeği tohumculuğu yapan firmaların izolasyon masafesini sağlamak için tohumluk üretiminde tercih ettiği bir bölgedir. Bunun dışında bölgede halen büyük bir potansiyel ekim alanı mevcuttur. Yağlık ayçiçeği fiyatlarının iyi olması durumunda, üretimin artacağı düşünülmektedir. Bunun dışında, Karadeniz Geçit Bölgelerinde (Amasya, Çorum, Tokat) ayçiçeği ekim alanlarının genişletilmesi imkânı bulunmaktadır [10].

Ege Bölgesi ayçiçeği tarımı için uygun ve önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede buğday-arpa hasadını takiben ayçiçeği tarımının daha geniş olarak yer alabilir. Ayrıca Ege Bölgesinin iç kesimlerinde (Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak, Denizli) şeker pancarı ve tütün üretim alanlarındaki daralma ile ortaya çıkacak

alanlarda ayçiçeği üretimine önem verilmesi, 800-900 bin tonu aşan yağ açığımızın kapatılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Sonuç olarak, yağlı tohum ve bitkisel yağ fiyatları küresel ısınmanın neden olduğu kuraklık ve bitkisel yağların biyodizel üretiminde kullanılması nedeniyle, hızla artmaktadır. Yakın bir gelecekte paramız olsa dahi yağ veya yağlı tohum alacak pazar bulma imkânı zorlaşacaktır. Bu neden yağlı tohum, özellikle ayçiçeği üretimimizi artırmamız şarttır. Son yıllarda ayçiçeğine uygulanan pirim ile mazot ve gübre destekleri, üretimde artış sağlamasına rağmen, mevcut potansiyelin değerlendirebilecek seviyelere ulaşamamıştır.

KAYNAKLAR

1. Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, 2008
2. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Kayıtları, 2008
3. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği www.bysd.org.tr
4. Gürbüz, B., M.D. Kaya ve A. Demirtola. 2003. Ayçiçeği Tarımı. Hasad Yayıncılık. 100 s.
5. Arıoğlu, H. 2000. Yağ Bitkileri Yetiştirme ve Islahı. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, Genel yayın no: 220, 204 s. Adana.
6. Kaya, M.D. 2003. Orta Anadolu'da ayçiçeği yetiştirme tekniği. Türk-Koop. Ekin Dergisi, Yıl:7, Sayı: 24, s: 20-25.
7. Kolsarıcı, Ö., A.Gür, D. Başalma, M.D.Kaya ve N. İşler. 2005. Yağlı tohumlu bitkiler üretimi. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005 Ankara, Cilt I, s:409-429.
8. Kaya, M.D. 2006. Farklı gelişme dönemlerinde uygulanan sulamaların ayçiçeği (*Helianthus annuus L.*)'de verim ve verim öğelerine etkileri. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
9. Güllüoğlu, L., H. Arıoğlu, T. Söğüt ve B. Zaimoğlu. 2003. GAP bölgesinde yağlı tohumlu bitkilerin üretim potansiyellerinin belirlenmesi üzerine araştırmalar. GAP 3. Tarım Kongresi Bildirileri, s:539-542. Şanlıurfa.
10. Özçelik, H., M. Dok, Ş. Gizlenci ve M. Acar. 2007. Karadeniz sahil ve iç geçit bölgelerinde ayçiçeği üretiminin geliştirme imkanları. I. Ulusal Yağlı Tohumlu Bitkiler ve Biyodizel Sempozyumu 28-31 Mayıs Samsun, Bildiri Kitabı, s:358-365.